

Domoszló, Pipis. Őrlőkő- és malomkő-kitermelés, műhelyterület.
(T. Bíró Katalin felmérése alapján a térképet összeállította Szakos Éva és Kvassay Judit)

ban is megfigyeltük,¹⁹ rézkori telepobjektumok körvonalai rajzolódtak ki. Ezen a területen, mivel a korábbi bányászati tevékenységre még nem volt örökségvédelmi korlátozás, csak a megmaradt leleteket tudtuk összegyűjteni, dokumentálni. A tervezett bányabővítés területén azonban az elbontott korábbi védőtöltés alatti részen, már az első 5 m-es sáv humuszoslaskor, közvetlenül a szántásszint alatt jelentkeztek a régészeti korú telepobjektumok (lengyeli kultúra újkőkori, badeni kultúra késő rézkori és a Somogyvár-Vinkovci kultúra kora bronzkori leletanyagával), ezért ott a további földmunkákat leállítottuk.

A leletmentést megelőző régészeti feltárás keretében 2012. október 10–26. között folytattuk. Ekkor a régészeti korú objektumok által érintett felületeken 40 további objektumot figyeltünk meg. A lengyeli kultúra idejéből ezúttal csak szórványos kerámiatöredékek kerültek elő, a leletek többsége a késő rézkori badeni kultúra illetve a kora bronzkori Somogyvár-Vinkovci-kultúra telepjelenségeiben volt. Az egyik legfontosabb lelet egy kora bronzkori öntőtégely. A két év során összesen 99 régészeti korú objektumot tártunk fel.

SZABÓ GÉZA

71. Domoszló, Pipis (KÖH 80587) (Heves megye) Ő, A?

Tóth Zoltán Henrik és Tóth Lajos bejelentése és terepi információi alapján 2009. május 5-én Péterdi Bálinttal őrlőkő- és malomkőkészítő műhelyt azonosítottunk Domoszló határában.

A bejárásról, gyűjtésről és kapcsolódó vizsgálatokról 2011-ben előzetes közleményt jelentettünk meg.²⁰

A műhelyterület kiterjedésének tisztázására 2012-ben egy hetes terepi megfigyelést és felmérést végeztünk. Munkamódszer: 3–5 fős csapatokban bejárásokat végeztünk a Domoszló feletti hegyoldalon, ahol a malomkőnek, őrlőkőnek és ütőkőnek meghatározható tárgyakat GPS-sel bemértük, meghatároztuk és dokumentáltuk (fotó, vázlat, méretadatok). Az alkalmazott módszer (progresszív nemzetközi analógiakon²¹ alapulva) a kulturális örökség tárgykörébe tartozó objektumokat és területet nem elpusztítva kívánja megismerni. Ennek ellenére kisebb szondázó ásatásra lehet, hogy érdemes sort keríteni a műhelytevékenység centrumában (pl. vadetető környéke). Összesen 319 gyűjtési ponton 524 őrlő- és malomkőtöredéket találtunk. Az eredményeket térinformatikai adatbázisban (AutoCAD 3D) rögzítettük.

Az őrlő- és malomkővek 3 koncentrációt mutattak: a Pipis-hegy DNY-i oldalában, a Tarjánka-patak feletti oldalon ÉÉNy–DDK irányban min. 750 m hosszan és közel 400 m szélességben. Erről a területéről származnak a korábban begyűjtött darabok is. *(A térképet lásd az oldal tetején!)*

20 T. Bíró Katalin – Péterdi Bálint: Domoszló-Pipis: Őrlőkő és malomkő készítő műhely a Mátrában. In: Tóth Endre – Vida István szerk. Corolla museologica Tibor Kovács dedicata. Libelli archaeologici. Ser. nov., no. IV.; Régészeti füzetek új sorozat IV. szám. Budapest 2011, 523–534.

21 Patricia, C. Fanning – Simon J. Holdaway – Ed J. Rhodes – Tessa G. Bryant: The Surface Archaeological Record in Arid Australia: Geomorphic Controls on Preservation, Exposure, and Visibility. *Geoarchaeology* 24(2009)2, 121–146.

19 RKM 2009, 185.

1–2. A 133–134. kő között

3–4. A 105. nagy cipó alakú őrlőkő 42×23×23 cm

5–6. A 108. cipó alakú őrlőkő, teljes 34×18 cm

Domoszló, Pipis. 1. tábla (Fotó: Palkovics Bence)

1–2. A 110. kerek fél malomkő 40×19×15 cm

3–4. A 112. furatos 3/4 malomkő, 2 irányból fűrt 34×34×10,5 cm, sugár 17 cm

5–6. A 243. átfűrt kerek malomkő 37×28×11 cm, lyuk átmérő 5 cm, mélység 4,5 cm

1–2. A 247. malomkő „húr” töredék 30×15,5×8 cm

3–4. A 220. ütőkő (andezit) 12×10,5×8 cm

5–6. A 344. befűrészelt töredék 26×26×12 cm, fűrésznym 9,5 cm

Domoszló É-i határából indulva (Petőfi utca végétől ÉNy irányban) szintén jelentős koncentrációt találtunk a vadetető környékén a Hegyes-hegy K-i oldalában és a Hegyes-hegy ÉNy-i oldalán, a Süket-völgy irányában.

Kisnána határában egy lineáris vonal mentén jártunk be egy sávot, ahol szintén megfigyeltünk malomköveket.

A terepbejárás nem tekinthető teljesnek és/vagy reprezentatívnak, annál is inkább, mert helyi lakosoktól szerzett információ szerint a malomkövek egészen Abasártól megfigyelhetők a hegyoldalon. A bejárásokat nyilván tovább kellene folytatni, hogy az ipartörténeti jelentőségű terület behatárolható legyen.

A másik sarkalatos kérdés az őrlő- és malomkövek készítése időpontja, kormeghatározás. Erre közvetlen adatunk nincsen, formai alapon az őrlőkövek az őskor bármilyen szakaszába beilleszthetők, míg a kerek malomkövek (elsősorban az átfűrt példányok) a koraközépkortól ismeretesek. A következő típusokat figyelhettük meg (*Az illusztrációkat lásd a 37.–39. oldalon!*):

Malomkövek:

- malomkő, átfűrt
- kerek lyuk, egy irányból teljesen átfűrt
- kerek lyuk, két irányból teljesen átfűrt
- egyik oldalról kerek, másik oldalról szegletes furat
- kerek lyuk kezdemény
- malomkő forma (kerek), fúratlan

Jellegetes töredékek:

- félbetört
- húr alakú töredék
- szelet
- körcikk

Őrlőkövek:

- cipó alakú őrlőkő, kerek
- cipó alakú őrlőkő, ovális
- cipó alakú őrlőkő, egyébként
- ütőkő v. dörzsölőkő, felső rész

A megfigyelt őrlő- és malomkövek viszonylag szűk mérethatárok között fordultak elő. Az eddig ismert analógiák avar kori felhasználást valószínűsítenek,²² de ezt a kérdést is szisztematikusan vizsgálni kell.

A Domoszló határában és környékén megfigyelt műhely és kitermelőhely ipartörténeti jelentőségű, annak további kutatását és a terület védelmét (régészeti védelem a tájvédelmi körzeten belül) javasoljuk.

T. BIRÓ KATALIN

Dör, Hegy-dűlő (KÖH 24124)

A részletes leírást lásd: Barbacs, Lanszai-dűlő (KÖH 70377).

72. Dunapataj, Alsójárás, Csősz domb és környéke, Dinnyeföld (KÖH 80227)

(Bács-Kiskun megye) Ő, H?

Schill Tamás, a dunapataji Pataji Múzeum vezetője jelezte, hogy az 1996. évi természetvédelmi törvény által *ex lege* védett mesterséges halom oldalában, egy rókakotorékban emberi csontok

találtak, és azt neki jelentették. A környéken Vadász Éva járt terepet 1964-ben. A Pataji Múzeumban már évekkel ezelőtt leltározásra kerültek vastárgyak, illetve egy magángyűjtő gyűjtéséből a területről ismert egy kis aranyozott ezüst szív alakú bujtató veret, ami alapján feltételezhető volt, hogy egy honfoglalás kori temető egyik sírját bolygatta meg a kotorék. A leletmentés előtt egy héttel, 2012. március 18-án Schill Tamás Szabó László iskolaigazgatóval és Thiesz Jánossal megtekintették a helyszínt és a kotorékot fotózás után kissé betemették.

A leletmentő feltárára 2012. március 26-án került sor. Schill Tamással, Szabó László iskolaigazgatóval és Thiesz Jánossal rábontottunk a sírra. Eközben kiderült, hogy a váz szinte teljesen bolygatott, a lábcsontokat a korábbi „helyszínelők” rakták vissza és temették be. A koponya jelentkezési szintjén, jelen felszíntől kb. 70 cm-re, a koponya mögött, nagy üreg jelentkezett, mely folytatódott Ny felé. A kotorék másik fele részben a bolygatott váz alatt futott ki a felszínre (később megtaláltuk az állat által rakott „fészket” is). A koponya alá is földet kellett tölteni, hogy az rábontással feltárható legyen. Számos csontot nem sikerült megtalálni, ami még a korábbi fotón látszik (lapocka, bordák egy része). *In situ* lényegében a koponya, és néhány nyaki csigolya volt. A sírban mellékletet nem találtunk, a csontokon fém általi elszíneződés nem volt. Háton fekvő váz, fejfelé DNY felé. A feltárt sírt dokumentáltuk, felszedtük. A nagyobb rábontás során sem mellékletet, sem más vázhoz tartozó csontokat, sem lócsontokat nem találtunk.

Igyekeztünk összegyűjteni a sír közvetlen közelében a felszínen talált csontokat, melyek között egy lópata is volt, esetleg részleges lovastemetkezésre utalva. A terület K-i fele jelenleg lucernával fedett, Ny-i fele erősen szántott, erodált, ezen a területen számos apróra tört csontot, és morzsányi vastörmelékét találtunk. A területen fémdetektoros felderítést nem végeztünk. A terület közvetlen közelében egy őskori településnyom is van, pontos kiterjedését a területet borító finom porréteg miatt nem tudtuk meghatározni.

Tekintettel arra, hogy a Csősz-domb mesterséges halomként van nyilvántartva, a vonatkozó törvényi rendelkezések alapján szántóföldi művelésből ki kell venni, ezért a gazdák kérésére (két telek határára fekszik) a KNPI munkatársai: Balázs Réka és Folbreth Gergely kimérték az egykori halomtest felületét.

KUSTÁR ROZÁLIA

73. Dunaszekcső, 19. lelőhely (Halena) (KÖH 32036)

(Baranya megye) Ró

Az előzetes felszíni leletanyag (sok téglá, köztük bélyegesek, kevés egyéb tárgy) és a magnetométeres mérésekből látható nagy mágneses anomáliák alapján a *Cohors VII Breucorum* tégláégetőjét sejtettük a helyszínen. A tégláégetéshez szükséges agyag, víz és fa szintén rendelkezésre állt itt a római korban. A 2012-ben, árokkal megtalált kemence nagysága (belső szélessége nagyjából 6 m) és az előkerült bélyeges téglák ezt igazolták. A két falrészlet segítségével kiszervekeshető kemence egyelőre ovális alakot mutat. Az égetőtérben talált, Maximianus Thraxhoz köthető bélyeges téglá a 3. század 30-as éveire teszi a használat korát. A lelőhely Lugio *castellum*ához való kapcsolását az ásatás által hitelesítettük, így annak felkerülése a világörökséggé válásra kandidáló magyarországi limes-szakasz lelőhely-listájára megerősítést nyert.

GÁBOR OLIVÉR

22 T. Biró K.: A kőanyag értékelése / Lithic material. In: Vaday et al., Kompolt-Kistér. Agria 2009, 255–278.